

Tilburg University

Belastingtektoniek

Wijtvliet, Laurens

Published in:
NTFR Beschouwingen

Publication date:
2018

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Wijtvliet, L. (2018). Belastingtektoniek: Hoe méér btw en minder inkomstenbelasting welzijn kunnen beïnvloeden. *NTFR Beschouwingen*, 2018(43), 15-22.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Belastingtektoniek: hoe méér btw en minder inkomstenbelasting welzijn kunnen beïnvloeden

Proefschrift 10 april 2018, The Tax Tectonics

Bespreking van het proefschrift *The Tax Tectonics: Well-being and Wealth Inequality in Relation to A Shift in the Tax Mix from Direct to Indirect Taxes*

1. Inleiding

In deze bijdrage bespreekt de auteur zijn proefschrift *The Tax Tectonics: Well-Being and Wealth Inequality in Relation to a Shift in the Tax Mix from Direct to Indirect Taxes*. Dit op 10 april 2018 aan Tilburg University verdedigde promotieonderzoek gaat over de gevolgen van de verschuiving in de belastingmix van directe naar indirecte belastingen (méér btw, minder inkomstenbelasting) op de Nederlandse vermogensverdeling en op het maatschappelijk welzijn.¹ Het werk is kosteloos beschikbaar op www.laurenswijtvliet.nl. Ter verdere verdieping wordt in deze bijdrage steeds verwezen naar de corresponderende onderdelen van het proefschrift en de aldaar vermelde literatuur.

Deze bijdrage is als volgt opgebouwd. In par. 2 staat de aanleiding voor het onderzoek centraal. Die aanleiding is een verandering in het denken over economische groei en materiële welvaart. Als gevolg van daarvan is de aandacht thans gericht op meeromvattend, multidimensionaal welzijn. Bij een streven naar welzijn past ook aandacht voor de *verdeling* van materiële welvaart en voor de schaduwzijden van economische groei. Die constatering vormde voor de onderzoeker aanleiding om de distributieve effecten van de verschuiving naar indirecte belastingen te bezien door een welzijnsbril. Dat is geschied in twee stappen, die in par. 3 en 4 kort worden uiteengezet. Eerst worden in par. 3 de distributieve effecten van een verschuiving naar indirecte belastingen belicht. Inzichtelijk wordt gemaakt hoe méér btw en minder inkomstenbelasting in Nederland bijdragen aan toene-

mende vermogensongelijkheid. Die ongelijkheid wordt – als tweede stap – in par. 4 beschouwd in het licht van het multidimensionale welzijnsbegrip. Beide stappen komen samen in de afsluitende par. 5, waarin de voornaamste uitkomsten en aanbevelingen van het onderzoek centraal staan.

2. Aanleiding: van welvaart naar welzijn

2.1. In de ene hoek: economische groei, heerser van de zitstok?

Economische groei gaat over de toename van materiële levensstandaarden (inkomen, vermogen, consumptie) en welvaart. In het ‘traditionele’ economische denken spelen zij de hoofdrol.² Groei geldt als Heilige Graal en is in deze optiek de onbetwiste drijfveer van maatschappelijke vooruitgang. De overheid dient in deze opvatting een zeer beperkte rol te spelen. Zij dient zich terughoudend op te stellen en zo weinig mogelijk versturende belastingen te heffen. Belastingen schaden volgens veel economen namelijk de welvaart. En die welvaart kan niet hoog genoeg zijn. Niet voor niets bekreunt Milton Friedman zich in zijn *Capitalism and Freedom* over ‘a national income that would be larger because of the reduction in the depressing and inhibiting effects of taxes’. Hoge, progressieve belastingen zijn in zijn ogen zelfs ‘a serious impediment to the efficient use of resources’.³ In de sleutel van dit ‘traditionele’, op economische groei gerichte denken past ook de verschuiving van directe naar indirecte belastingen. Die verschui-

1 De verschuiving in de belastingmix van directe naar indirecte belastingen zal in het vervolg ook worden aangeduid als ‘de lastenschuif’, ‘de verschuiving naar indirecte belastingen’ of een afgeleide daarvan.

2 Zie uitgebreid p. 59-68 en 279-297 van het proefschrift.

3 Milton Friedman, *Capitalism and Freedom* (Fortieth Anniversary Edition), The University of Chicago Press, Chicago 2002, p. 78 en 133.

ving is reeds enkele decennia gaande.⁴ Daartoe aangespoord door de OESO⁵, het IMF⁶ en de EU⁷ vergroten landen het aandeel btw in hun belastingmix en verminderen zij dat van de inkomsten- en vennootschapsbelastingen. Zo moet een meer op economische groei gerichte belastingmix ontstaan. Die mix moet op zijn beurt leiden tot een groter bruto binnenlands product (BBP)⁸ en tot hogere materiële levensstandaarden. Empirisch onderzoek laat namelijk zien dat indirecte belastingen het BBP aanmerkelijk minder schaden dan hun directe pendanten.⁹ Méér btw en mínder inkomstenbelasting vormen zo het recept voor een grotere economische taart.

2.2. In de andere hoek: welzijn, méér dan de omvang van de taart

Anno 2018 is de economische taart groter dan ooit. Het BBP bereikt in rijke landen duizelingwekkende hoogten. Critici vragen zich daardoor af welk doel deze schijnbaar grenzeloze welvaartsgroei nog kan dienen.¹⁰ Er is immers, om met Sedlacek te spreken, geen eindpunt om naartoe te groeien.¹¹ Economische groei lijkt grenzeloos. In rijke landen is er – in absolute termen gemeten – voldoende welvaart om iedereen te voorzien van voldoende middelen van bestaan. De *verdeling* van die welvaart vertoont volgens critici echter gebreken. Zij betwijfelen daarom dat economische groei nog wel hét beleidsstreven moet zijn in rijke landen. Het gaat in hun ogen niet langer om de absolute hoogte van materiële levensstandaarden. Veeleer zouden de verdeling daarvan en de meer immateriële geneugten des levens richtinggevend moeten zijn. De literatuur biedt daarvan diverse voorbeelden.

Easterlin heeft bijvoorbeeld al meer dan dertig jaar geleden laten zien dat inkomensstijgingen vanaf een bepaald niveau niet leiden tot extra geluk.¹²

Op hun beurt wijzen Wilkinson & Pickett erop dat het voeden van monden in rijke landen niet langer de grootste maatschappelijke uitdaging is. Integendeel. Zorgen om gebrek hebben plaatsgemaakt voor welvaartsziekten. Dat duidt er volgens hen op dat mensen te veel van de taart hebben gesnoept. De rol van groei, ‘for so long the great engine of progress’, zou dan ook goeddeels zijn uitgespeeld.¹³ In plaats daarvan vestigen Wilkinson & Pickett de aandacht op de verdeling van inkomen en vermogen. De filosofen Skidelsky & Skidelsky vragen zich in dat verband hardop af of de economische taart in rijke landen überhaupt niet te groot is. Groei is in hun optiek slechts een hulpmiddel om een omvattender doel te realiseren:

‘The extent to which further GDP¹⁴ growth will improve welfare is (...) moot. It surely does so for very poor countries, but it may be the case that rich societies already have too much GDP. Our view is that, for the wealthy nations of the world, GDP should be treated as a by-product of policies aimed at realizing the good life.’¹⁵

2.3. Een kentering in het denken

Het voorgaande illustreert een omslag in het economisch denken. Niet langer staan economische groei en de hoogte van materiële levensstandaarden centraal. Het gaat juist om de verdeling van de taart en om een meer immaterieel begrip ‘welzijn’. Groei geldt slechts als hulpmiddel om omvattender welzijn te bereiken.

Welzijn is een immaterieel begrip. Het gaat over alles wat goed is voor mensen, over hoe het met

4 Zie voor een bespreking van de achtergrond, theorie en empirie van de verschuiving van directe naar indirecte belastingen p. 31-58 van het proefschrift. Zie ook, in verkorte vorm, L.W.D. Wijtvliet, ‘Reflecties in een fiscaal-economisch oog: enkele bespiegelingen over het Belastingplan 2019’, *FED* 2018/157, par. 2.
5 Bijvoorbeeld OESO (2017), *Economic Policy Reforms 2017: Going for Growth*, OECD Publishing, Paris.
6 Bijvoorbeeld European Commission, *Annual Growth Survey 2016*, COM(2015) 690, final.
7 International Monetary Fund, *Kingdom of the Netherlands-Netherlands Selected Issues*, IMF Country Report No. 17/78 (April 2017).
8 Het BBP vertegenwoordigt de geldswaarde van alle gedurende een bepaalde periode in een land geproduceerde finale goederen en diensten.
9 Bijvoorbeeld Jens Arnold, *Do Tax Structures Affect Aggregate Economic Growth? Empirical Evidence from a Panel of OECD Countries*, OECD Eco-

nomics Department Working Paper No. 643, OECD Publishing 2008. Zie ook, kritisch, p. 33-36 en 40-58 van het proefschrift.

10 Zie p. 60-68 van het proefschrift.

11 Tomas Sedlacek, *Economics of Good and Evil: The Quest for Economic Meaning from Gilgamesh to Wall Street*, Oxford University Press, Oxford 2011, p. 240.

12 Richard A. Easterlin, ‘Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence’, in: Paul A. David & Melvin W. Reder (red.), *Nations and Households in Economic Growth: Essays in Honor of Moses Abramovitz*, Academic Press, New York 1974, p. 89-125.

13 Richard Wilkinson and Kate Pickett, *The Spirit Level: Why Greater Equality Makes Societies Stronger*, Bloomsbury Press, New York 2010, p. 5.

14 Voetnoot van de auteur: GDP staat voor *gross domestic product*, de Engelse vertaling van bruto binnenlands product of BBP.

15 Robert and Edward Skidelsky, *How Much is Enough? The Love of Money, and the Case for the Good Life*, Allen Lane, Londen 2012, p. 3-4.

mensen gaat.¹⁶ Dit concept is vele malen breder dan economische groei en materiële welvaart. Welzijn is een multidimensionale, universele notie die diverse, overwegend immateriële dimensies in zich verenigt.¹⁷ Behalve materiële levensstandaarden (inkomen, vermogen, consumptie) omvat het welzijnsbegrip

- gezondheid;
- onderwijs en opvoeding;
- persoonlijke activiteiten inclusief werk;
- politieke vertegenwoordiging en governance;
- sociale contacten en relaties;
- milieu (heden en toekomst);
- onzekerheid en onveiligheid (economisch en fysiek).

Bij het streven naar welzijn past ook aandacht voor de verdeling van materiële welvaart (economische ongelijkheid) en voor de schaduwzijden van economische groei. In de literatuur is economische ongelijkheid namelijk in verband gebracht met allereerste maatschappelijke, economische en democratische verschijnselen die het welzijn van mensen negatief kunnen beïnvloeden.

2.4. Botsende gedachtestromingen

Als gevolg van de omslag in het denken staan expliciet twee gedachte- en beleidsstromingen tegenover elkaar: (groei van) welvaart enerzijds en welzijn anderzijds. Beide stromingen kunnen schuren. In het proefschrift zijn zij daarom vanuit fiscaal perspectief met elkaar geconfronteerd. Onderzocht is hoe de op economische groei gerichte verschuiving naar indirecte belastingen van invloed kan zijn op welzijn. Het onderzoek gaat dus over de gevolgen van de veranderende belastingmix voor welzijn.

Het onderzoek beslaat grofweg twee stappen: een kwantitatieve en een kwalitatieve. Eerst is een rekenmodel ontwikkeld. Aan de hand van dat model zijn de gevolgen van de lastenschuif voor de vermogensverdeling in Nederland in kaart gebracht.

De uitkomsten van het model laten zijn dat die verdeling ongelijker (schever) wordt. Op die manier draagt de lastenschuif bij aan toenemende economische ongelijkheid. Voortbordurend op deze bevinding is, ten tweede, de invloed van een scheve(re) verdeling op welzijn onderzocht aan de hand van economische en sociaalwetenschappelijke literatuur over de voor- en nadelen van economische ongelijkheid. Beide stappen staan in het vervolg van deze bijdrage centraal.

3. Stap 1: de distributieve impact van de lastenschuif

3.1. Hypothese

Belastingheffing is een verdelingsvraagstuk. De onvermijdelijkheid van belastingheffing draagt de vraag in zich hoe de belastinglast moet worden verdeeld.¹⁸ Belastingen zijn immers koopkracht-overdrachten van de private naar de publieke sector.¹⁹ Zij kunnen niet zonder gevolgen blijven voor de inkomens- en vermogenspositie van burgers. Dat roept de vraag op hoe een verschuiving naar indirecte belastingen de vermogensverdeling in Nederland beïnvloedt. Beantwoording van die vraag is de eerste stap in de analyse van de gevolgen van een dynamiek in de belastingmix voor welzijn.

Het gewicht van voormelde verdelingsvraag neemt toe met de constatering dat indirecte belastingen verhoudingsgewijs zwaar drukken op de lagere inkomens. Een inkomstenbelasting kent daarentegen een progressieve drukverdeling.²⁰ Een groter aandeel degressieve indirecte belastingen gaat daardoor ten koste van de progressie in het belastingstelsel. Dat impliceert een belastingdrukverschuiwing naar de lagere inkomens. Het te vermoeden gevolg: een schevere vermogensverdeling. Eerdere onderzoeken naar lastenverschuivingen

16 Zie uitgebreid p. 273-334 van het proefschrift.

17 Zie hieromtrent uitgebreid Joseph E. Stiglitz, Amartya Sen & Jean-Paul Fitoussi, *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*, www.stiglitz-sen-fitoussi.fr. Deze in 2008 op initiatief van de Franse president Nicholas Sarkozy ingestelde commissie heeft de grenzen van BBP als indicator van economische prestaties en maatschappelijke vooruitgang in kaart gebracht.

18 Zie omtrent de constitutieve betekenis van belastingheffing voor welzijn, de rechtsstaat en een markteconomie p. 87-90 van het proefschrift, met name de voetnoten 353 tot en met 356.

19 Shaviro schrijft bijvoorbeeld dat 'taxes generally are transfer payments, rather than net costs to society or compensation for the use or consumption of scarce resources'. Zie Daniel Shaviro, 'An Economic and Political Look at Federalism in Taxation', 90 *Mich. L. Rev.* 895 1991-1992, p. 900.

20 Zie uitgebreid p. 183-272 van het proefschrift.

in bijvoorbeeld België²¹, Australië²² en Nieuw-Zeeland²³ bevestigen dit vermoeden. Die verschuivingen hebben geleid tot een ongelijkere (vermogens)verdeling. Bestaand onderzoek voedt dus de hypothese dat een verschuiving naar indirecte belastingen ook in Nederland leidt tot een schevere vermogensverdeling.

3.2. Rekenmodel en uitkomsten

De juistheid van deze hypothese is in het proefschrift onderzocht aan de hand van een versimpeld, statisch rekenmodel.²⁴ Met behulp van dat model is in kaart gebracht hoe de Nederlandse vermogensverdeling zich ontwikkelt wanneer het aandeel btw in de belastingmix toeneemt onder gelijktijdige en evenzo grote verlaging van de inkomstenbelasting. Hiertoe is de ontwikkeling van de vermogensverdeling bij een btw-verhoging van 1%, 5% en 10% (en vermindering van de inkomstenbelasting) vergeleken met de ontwikkeling van de vermogensverdeling bij handhaving van de 'huidige' belastingmix.²⁵

Het model laat uiteenlopende ontwikkelingen in de vermogens van huishoudens zien. Tezamen resulteren deze ontwikkelingen in een schevere, ongelijkere vermogensverdeling. Deze zijn tweemaal.²⁶

Eenzijds leidt de verschuiving naar indirecte belastingen tot minder vermogensvorming door huishoudens in de decielen 1 tot en met 6 van de inkomensverdeling. Deze huishoudens ondervinden nadeel van de verschuiving in de belastingmix doordat hun besparingen afnemen. Deze beperking van hun besparingen neemt zowel toe met het aandeel btw in de belastingmix als in de tijd. Dat wil zeggen dat een *grotere* verschuiving naar indirecte belastingen voor deze huishoudens leidt tot *lagere* besparingen en ook tot *lagere* vermogens. Ook met het verstrijken van de jaren neemt dit effect in omvang toe. Ook in de tijd kunnen deze huishoudens dus steeds minder vermogen opbouwen.

Anderzijds vergroot de verschuiving de vermogensopbouw door huishoudens in de decielen 7 tot en met 10. Deze huishoudens kunnen *méer* sparen naarmate de btw *verder stijgt* en de inkomstenbelasting daalt. Ook in de tijd wordt dit effect steeds groter. Deze huishoudens kunnen zo profiteren van de verschuiving in de belastingmix.

3.3. Verklaring scheefgroei vermogensverdeling

Lagere inkomens kunnen door de lastenschuif dus minder sparen, hogere inkomens meer. Deze tegengestelde effecten worden verklaard door de uitgaven- en spaarquotes van deze huishoudens.²⁷ De uitgavenquote weerspiegelt het deel van het besteedbare inkomen (na loon- en inkomstenbelasting) dat een huishouden aanwendt voor consumptieve doeleinden. De spaarquote geeft het deel van het besteedbare inkomen dat wordt gespaard.²⁸

Huishoudens in de decielen 1 tot en met 6 kennen een lage spaarquote en een hoge uitgavenquote. Zij geven dus een verhoudingsgewijs groot deel van hun inkomen uit. Het model laat zien dat voor deze huishoudens de toename van het besteedbare inkomen (als gevolg van de lagere inkomstenbelasting) onvoldoende is om hun toegenomen uitgaven (als gevolg van de hogere btw) te compenseren. Vanwege hun hoge uitgavenquote is de stijging van het besteedbare inkomen dus onvoldoende om de gevolgen van de gestegen btw op te vangen. Zij kunnen daardoor minder sparen.

In de decielen 7 tot en met 10 gebeurt het omgekeerde. Deze huishoudens hebben een hogere spaarquote en kunnen dus meer sparen dan de andere huishoudens. Voor hen geldt, zo volgt uit het model, dat de toename van het besteedbare inkomen (als gevolg van de lagere inkomstenbelasting) groter is dan de toename van hun uitgaven (vanwege de hogere btw). Per saldo gaan zij er dus op vooruit.

Het gevolg van beide tegengestelde ontwikkelingen, laat het model zien, is een ongelijkere vermo-

21 André Decoster & Guy van Camp, 'Redistributive Effects of the Shift from Personal Income Taxes to Indirect Taxes: Belgium 1988-93', *Fiscal Studies* (2001) Vol. 22, No. 1, p. 79-106. Zie ook p. 450-453 van het proefschrift.

22 John Freebairn, 'Changing the Tax Mix', *The Australian Economic Review*, Vol. 32, No. 4.

23 Alastair Thomas, *The Distributional Effects of Consumption Taxes in New Zealand*, Working Papers in Public Finance WP08/2015.

24 Zie uitgebreid p. 481-574 van het proefschrift alsmede de aangehaalde online-bijlagen.

25 Voor een bespreking van de werking van het model alsmede de daaraan ten grondslag liggen aannames, zie p. 487-514 alsmede p. 559-567 van het proefschrift.

26 De uitkomsten van het model worden weergegeven en besproken op p. 518-562 van het proefschrift.

27 Zie voor een analyse van de uitkomsten van het model in het bijzonder p. 563-573 van het proefschrift.

28 Zie voor een analyse van de uitgaven en besparingen van huishoudens in relatie tot hun inkomen p. 255-260 van het proefschrift.

gensverdeling en dus toenemende economische ongelijkheid. Die toenemende ongelijkheid kan gevolgen hebben voor welzijn. Daarop ziet stap 2 van de analyse.

4. Stap 2: de gevolgen van toenemende economische ongelijkheid voor welzijn

4.1. Toenemende economische ongelijkheid kan welzijns-contraproductief werken

Nederland deint mee op een golf van toenemende vermogensongelijkheid. Als tweede stap van de analyse is onderzocht welke de invloed een schevere, ongelijkere verdeling kan hebben op de verschillende dimensies van welzijn.²⁹ Daartoe zijn aan de hand van economische en sociaalwetenschappelijke literatuur de voor- en nadelen van economische ongelijkheid inzichtelijk gemaakt en gelinkt aan dimensies van welzijn.³⁰ Deze analyse laat zien dat de voordelen van economische ongelijkheid overwegend economisch van aard zijn. Zij regarderden primair de dimensie materiële levensstandaarden (inkomen, vermogen, consumptie). Ongelijkheid zou deze dimensie positief beïnvloeden.

De nadelen van ongelijkheid zijn diverser. Zij zijn van maatschappelijke, economische en democratische aard en betreffen méér dimensies. Het onderzoek laat zien dat deze nadelen een negatieve invloed kunnen hebben op de immateriële dimensies van het welzijnsbegrip, zoals gezondheid, onzekerheid en onveiligheid, onderwijs en opvoeding, sociale contacten en relaties alsmede op politieke vertegenwoordiging en governance. Vanwege deze effecten kan economische ongelijkheid in zoverre juist welzijnsverminderend werken. Het vervolg van deze paragraaf geeft enkele voorbeelden van de verschillende voor- en nadelen van ongelijkheid.

4.2. Economische ongelijkheid: waarom wel?

De in de literatuur aangetroffen voordelen van economische ongelijkheid zijn overwegend economisch van aard. Zij benadrukken hoe ongelijkheid inspanning, productie en waardecreatie bevordert.³¹ Van ongelijkheid gaat in die optiek een positief effect uit op economische activiteit en groei, hetgeen leidt tot hogere materiële levensstandaarden (inkomen, vermogen, consumptie). Pleidooien vóór economische ongelijkheid gaan vaak hand in hand met een roep om lagere belastingen in het algemeen en een verlaging van toptarieven in het bijzonder.³² De aangevoerde argumenten zijn grofweg drieërlei.³³

Als eerste wordt in de literatuur de *Kuznets-hypothese* genoemd.³⁴ Deze hypothese houdt in dat economische ongelijkheid slechts een tijdelijk verschijnsel is. Het zou slechts de kop opsteken gedurende de overgang van een agrarische naar een industriële samenleving. Naarmate de economie 'volwassener' wordt, zou ongelijkheid geleidelijk weer moeten verdwijnen. Aanvankelijk wordt de verdeling dus ongelijker, om als vanzelf weer gelijkjer te worden. Mettertijd zou de economische ongelijkheid dus moeten afnemen.

Een tweede redeneerlijn dicht aan economische ongelijkheid een signaalfunctie toe. Zij komt erop neer dat economische ongelijkheid het resultaat is van verschillen in inspanning, talent, gewerkte uren, investeringen in menselijk kapitaal, ambitie, voorkeuren, fysieke en mentale capaciteiten en geluk.³⁵ Beloningsverschillen reflecteren in deze optiek 'underlying differences in members of society'.³⁶ Ongelijkheid laat op die manier zien dat het loont om hard te werken, een bedrijf te beginnen en investeringsrisico's aan te gaan. De baten die dit oplevert, zouden vervolgens ook doorsijpelen naar de rest van de maatschappij in de vorm van meer banen en hogere inkomens (*trickle-down eco-*

29 Zie uitgebreid p. 371-442 alsmede p. 622-625 van het proefschrift.

30 Zie voor een analyse met name p. 378-430 alsmede p. 610-613 en p. 622-623 van het proefschrift.

31 Zie uitgebreid p. 371-389 alsmede p. 438-441 van het proefschrift.

32 Bijvoorbeeld Grayson M.P. McCouch, 'The Empty Promise of Estate Tax Repeal', 28 Va. Tax 369 2008-2009 en Sergio Pareja, 'Estate Tax Repeal Under Eggtra: A Proposal for Simplification', 38 *Real Prop. Prob. & Tr. J.* 73 2003-2004.

33 Een bespreking van in de literatuur op deze argumenten geuite kritiek ligt buiten het bestek van deze bijdrage. Men zie daarvoor de betreffende onderdelen van het proefschrift.

34 Simon Kuznets, 'Economic Growth and Income Inequality', *The American Economic Review*, Vol. XLV, March, 1955, No. 1, p. 1-28. Zie

voor een kritische bespreking van 'Kuznetsiaanse' literatuur Ravi Kanbur, 'Income Distribution and Development', in: A.B. Atkinson & F. Bourguignon (red.), *Handbook of Income Distribution: Volume I*, Elsevier Science, Amsterdam 2000, p. 791-841. Zie voor een kritische uiteenzetting p. 378-380 van het proefschrift.

35 Zie voor een kritische bespreking p. 380-386 van het proefschrift. Zie ook Derek Neal & Sherwin Rosen, 'Theories of the Distribution of Earnings', in: A.B. Atkinson & F. Bourguignon (red.), *Handbook of Income Distribution, Volume I*, Elsevier Science, Amsterdam 2000, voor een overzicht van theorieën over inkomensverdeling en de empirische aspecten daarvan.

36 Eric M. Zolt, 'Inequality in America: Challenges for Tax and Spending Policies', 66 *Tax L. Rev.* 641 2012-2013, p. 645.

nomics).³⁷ Hoge belastingen en een gelijke(re) verdeling werken volgens aanhangers van deze theorie juist contraproductief, omdat zij de vruchten van inspanning afromen en zo economische activiteit en privaat initiatief de kop indrukken.³⁸ De gedachte dat méér gelijkheid leidt tot minder groei staat ook wel bekend als de *equity-efficiency trade-off*.³⁹

Als derde en laatste rechtvaardiging van ongelijkheid is aangevoerd dat grote vermogens voeding vormen voor grote investeringen die de bevolking werk en welvaart opleveren.⁴⁰ In deze optiek zijn vermogensconcentraties dus nodig om investeringen in grote ondernemingen te financieren. De naam van Cambridge econoom Nicholas Kaldor wordt in dit verband vaak genoemd.⁴¹

4.3. Economische ongelijkheid: waarom niet?

Waar de argumenten vóór economische ongelijkheid primair economisch van aard zijn, zijn de in de literatuur geuite tegenargumenten verscheidener. Zij kennen een economische, maatschappelijke en democratische inslag.⁴²

In de economische arena stelt recent(er) empirisch onderzoek de traditionele opvatting ter discussie dat economische ongelijkheid groeibevorderend zou werken. Diverse studies schetsen een tegenovergesteld beeld. Zij brengen toenemende ongelijkheid – om uiteenlopende redenen –⁴³ in verband met lagere economische groei.⁴⁴ Dat kan de dimensie materiële levensstandaarden negatief beïnvloeden. Herverdelend beleid zou in deze optiek economische groei en materiële levensstandaarden kunnen bevorderen. Opmerkelijk is dat van hoge

belastingen in dat verband géén negatieve prikkel hoeft uit te gaan. Uit diverse onderzoeken komt namelijk naar voren dat groeiremmende effecten van belastingen niet kunnen worden aangetoond.⁴⁵ Een studie van Ostry et al. brengt geringere ongelijkheid zelfs in verband met hogere en langdurigere groei – gegeven een bepaald niveau van herverdeling.⁴⁶

In de sociaalwetenschappelijke literatuur is economische ongelijkheid in verband gebracht met diverse maatschappelijke imperfecties.⁴⁷ Wilkinson & Pickett en andere auteurs hebben bijvoorbeeld laten zien dat ongelijkere samenlevingen méér criminaliteit hebben, minder sociale cohesie en sociale mobiliteit kennen, dat kansongelijkheid daar groter is en dat daar bepaalde ziekten vaker voorkomen.⁴⁸ Dergelijke verschijnselen treffen diverse welzijnsdimensies, zoals gezondheid, veiligheid, onderwijs en opvoeding, en sociale contacten en relaties.

De mate waarin voormelde verschijnselen zich voordoen, neemt volgens Wilkinson & Pickett toe naarmate landen ongelijker worden. Opmerkelijk is dat de relatie ‘meer ongelijkheid, meer imperfecties’ volgens hen onafhankelijk is van de absolute hoogten van inkomens en vermogens. Het gaat volgens Wilkinson & Pickett juist om iemands relatieve financiële positie, dus ten opzichte van buurlieden.

37 Zie, kritisch, Raymond R. Stevens, ‘Supply-Side Economics: The “Trickle-Down” Theory Revisited’, 5 *Wage-Price L. & Econ. Rev.* 19 1980 en Augustus F Hawkins, ‘Beware the “Trade-Off” and “Trickle-Down” Theories: You Have To Water The Economic Tree At The Bottom’, 2 *Wage-Price L. & Econ. Rev.* 71 1976.
 38 Zie nader, bijvoorbeeld, Joel Slemrod & Jon Bakija, *Taxing Ourselves: A Citizen’s Guide to the Debate over Taxes* (fourth edition), The MIT Press, Cambridge, MA 2008, p. 188.
 39 Naar de Amerikaanse econoom Okun. Zie Arthur M. Okun, *Equality and Efficiency: The Big Tradeoff*, The Brookings Institution, Washington DC 1975, p. 1.
 40 Zie voor een kritische beschouwing p. 386-389 van het proefschrift.
 41 Nicholas Kaldor, ‘A Model of Economic Growth’, *The Economic Journal*, Vol. 67, No. 268 (Dec., 1957), p. 591-624.
 42 Zie uitgebreid p. 390-430 van het proefschrift.
 43 Zie voor een toelichting en analyse p. 409-416 van het proefschrift.
 44 Bijvoorbeeld Federico Cingano, *Trends In Income Inequality and its Impact on Economic Growth*, OECD Social, Employment and Migration Working Papers No. 163 (2014), OECD Publishing, Paris en Daniel Halter, Manuel Oechslin & Josef Zweimüller, ‘Inequality and growth: the neglected time dimension’, *J. Econ. Growth* (2014) 19, p. 81-104. Zie ook, kritisch, Leon Bettendorf, ‘CPB-reactie op OESO-studie over de relatie tussen inkomensongelijkheid en economische groei’, CPB

Notitie 22 december 2014. Voor overzichtsstudies, zie, bijvoorbeeld, Paul L. Caron & James R. Repetti, ‘Occupy the Tax Code: Using Estate Tax to Reduce Inequality and Spur Economic Growth’, 40 *Pepp. L. Rev.* 1255 2013.
 45 Charles B. Garrison & Feng-Yao Lee, ‘Taxation, Aggregate Activity and Economic Growth: Further Cross-Country Evidence on Some Supply-Side Hypotheses’, 32 *Econ. Inquiry* 172 1992, p. 172-176 en Roberto Perotti, ‘Growth, Income Distribution, and Democracy: What the Data Say’, *Journal of Economic Growth*, 1: 149-187 (June, 1996).
 46 Jonathan D. Ostry, Andrew Berg & Charalambos G. Tsangarides, ‘Redistribution, Inequality, and Growth’, IMF Staff Discussion Note, SDN/14/02, February 2014.
 47 Zie nader p. 392-400 van het proefschrift.
 48 Richard Wilkinson & Kate Pickett, *The Spirit Level: Why Greater Equality Makes Societies Stronger*, Bloomsbury Press, New York 2010 alsmede Paul L. Caron & James R. Repetti, ‘Occupy the Tax Code: Using the Estate Tax to Reduce Inequality and Spur Economic Growth’, 40 *Pepp. L. Rev.* 1255 2013, p. 1262-1264. Zie ook, bijvoorbeeld, Vito Peragina, Flaviana Palmisano & Paolo Brunori, *Economic Growth and Equality of Opportunity*, Word Bank Policy Research Working Paper 6599, September 2013.

Langs vergelijkbare lijnen betogen de economen Robert Frank⁴⁹ en Clive Hamilton & Richard Denniss⁵⁰ dat economische ongelijkheid leidt tot een 'positionele wapenwedloop' van mensen die elkaar met dure statusgoederen de loef proberen af te steken. Deze aandrang tot 'conspicueuze' (opzichtige) consumptie⁵¹ heeft volgens deze auteurs bijgedragen aan een immer groeiende schuldenberg, schade aan het milieu veroorzaakt en gezorgd voor een overwerkte beroepsbevolking. Wanneer ongelijkheid overgaat op opvolgende generaties, kunnen de gevolgen van ongelijkheid bovendien cumuleren en kan intergenerationele mobiliteit worden belemmerd.⁵²

Behalve met economische en maatschappelijke nadelen is economische ongelijkheid ook gerelateerd aan democratische deficiënties. Zij kunnen de dimensie politieke vertegenwoordiging en governance benadelen. Verschillende auteurs wijzen namelijk op een inverse relatie tussen ongelijkheid en democratie.⁵³ Daarmee wordt bedoeld dat extreme vermogensconcentraties disproportionele politieke invloed en macht kunnen genieten. Dat kan volgens sociale wetenschappers weer leiden tot politieke ondervertegenwoordiging van minder vermogende groepen kiezers.⁵⁴ Die politieke invloed van vermogen manifesteert zich volgens de literatuur o.a. in de vorm van campagnefinanciering, politieke donaties, invloed op berichtgeving in de media en een vinger in de pap tijdens wetgevingstrajecten. Volgens Sunstein komt op deze manier het 'one-person-one-vote'-principe onder druk te staan.⁵⁵

5. Samenvloeiing: de conclusie van het proefschrift

In het voorgaande is verduidelijkt dat de verschuiving van directe naar indirecte belastingen is geënt op een streven naar economische groei. De rol van groei is echter tanende. Er is een omslag in het

denken. Waar groei het economische denken vroeger dicteerde, is thans multidimensionaal welzijn het streven. In de sleutel van dat streven past ook aandacht voor economische ongelijkheid. Daarvan uitgaande is in het proefschrift onderzocht hoe de verschuiving naar indirecte belastingen van invloed *kan* zijn op welzijn.

Een antwoord op die vraag is geformuleerd in twee stappen. Eerst zijn aan de hand van een rekenmodel de gevolgen voor de vermogensverdeling in kaart gebracht.⁵⁶ Die verdeling wordt schever. De verschuiving draagt dus bij aan toenemende economische ongelijkheid.

Vervolgens zijn aan de hand van economische en sociaalwetenschappelijke literatuur de gevolgen van (toenemende) economische ongelijkheid voor welzijn in kaart gebracht.⁵⁷ De in het proefschrift gemaakte afweging laat zien dat economische ongelijkheid zowel welzijnsbevorderende als welzijnsverminderende effecten teweeg kan brengen. Het uiteindelijke effect op welzijn is afhankelijk van de vraag welke effecten domineren. Een en ander voert daarom tot de conclusie dat de verschuiving naar indirecte belastingen welzijnsverminderend *kan* werken. Op groei gericht fiscaal beleid kan dus over de band van toenemende economische ongelijkheid welzijnscontraproductief zijn.

Dit potentieel nadelige effect kan voor politici of beleidsmakers een reden vormen om ongelijkheid in te dammen. De vraag rijst hoe die indamming zou moeten worden vormgegeven. Een omvattend antwoord op die vraag vereist een beeld van de oorzaken van ongelijkheid. In het proefschrift wordt daarom uiteengezet hoe ongelijkheid eerst en vooral een predistributieve aangelegenheid is.⁵⁸ Ongelijkheden komen tot stand op 'de markt', bij de primaire inkomensvorming, vóór belastingheffing. Voorbeelden van oorzaken van ongelijkheid zijn globalisering, technologische verandering,

49 Robert H. Frank, *Falling Behind. How Rising Inequality Harms the Middle Class*, University of California Press, Berkeley 2007.

50 Clive Hamilton & Richard Denniss, *Affluenza: When too much is never enough*, Allen & Unwin, Crows Nest, NSW 2005.

51 Het begrip 'conspicuous consumption' werd in 1899 gemunt door de econoom en socioloog Thorstein Veblen in zijn werk *The Theory of the Leisure Class*.

52 Zie omtrent de 'overerving' van ongelijkheid, bijvoorbeeld, Raj Chetty, Nathaniel Hendren, Patrick Kline, Emmanuel Saez & Nicholas Turner, *Is the United States Still a Land of Opportunity? Recent Trends in Intergenerational Mobility*, NBER Working Paper No 19844, January 2014 alsmede Raj Chetty, Nathaniel Hendren, Patrick Kline & Emmanuel Saez, *Where is the Land of Opportunity? The Geography of Intergenerational Mobility in the United States*, NBER Working Paper No. 19843, January 2014.

53 Zie in het bijzonder p. 417-430 van het proefschrift.

54 Bijvoorbeeld James R. Repetti, 'Democracy, Taxes, and Wealth', 76 *N.Y.U. L. Rev.* 825 2001; Larry M. Bartels, *Economic Inequality and Political Representation*, Working Paper August 2005; Larry M. Bartels, *Unequal Democracy: The Political Economy of the New Gilded Age*, Princeton University Press, Princeton, NJ 2008 en Martin Gilens & Benjamin I. Page, 'Testing Theories of American Politics: Elites, Interest Groups, and Averages Citizens', *Perspectives on Politics*, 12(3), 2014, p. 564.

55 Cass R. Sunstein, *Free Markets and Social Justice*, Oxford University Press, Oxford 1999, p. 224-225.

56 Zie in het bijzonder p. 481-572 van het proefschrift.

57 Zie in het bijzonder p. 371-441 van het proefschrift.

58 Zie p. 431-437 van het proefschrift.

robotisering, gebrekkige scholing en teruglopende vakbondsdichtheid. Op haar beurt kan belastingheffing – in tweede instantie – die ongelijkheden verscherpen,⁵⁹ bijvoorbeeld als gevolg van een verschuiving naar indirecte belastingen.⁶⁰ Ook de ongelijke behandeling van arbeids- en kapitaalinkomen in diverse directe belastingen sorteert dit effect, zoals elders in het proefschrift uitgebreid wordt geïllustreerd.⁶¹

Ongelijkheid is wat dat betreft dus niet zozeer een fiscaal als wel een maatschappelijk c.q. institutioneel vraagstuk. Betoogd is daarom dat – indien mitigering van ongelijkheid het doel is – primair de niet-fiscale instituties de adressaat moeten zijn van op vermindering van ongelijkheid gericht beleid.⁶² Alleen op die manier wordt immers doorgronden tot kernoorzaken van ongelijkheid. Voor

zover het fiscale systeem ongelijkheidsbevorderend werkt – bijvoorbeeld door inkomensvormen verschillend te behandelen – dient het systeem te worden geschoond van die ongelijke behandeling, tenzij die ongelijke behandeling berust op gegronde en overtuigende redenen en bijdraagt aan méér welzijn.⁶³ Inzet van een louter fiscaal instrumentarium, zoals een vermogensbelasting, kan echter niet een duurzame bijdrage leveren aan vermindering van ongelijkheid.⁶⁴ Belastingen laten de niet-fiscale kernoorzaken van ongelijkheid immers ongemoeid. Met louter fiscale ingrepen blijft het economisch systeem in staat aanzienlijke ongelijkheden te genereren.⁶⁵ Een combinatie van fiscale en niet-fiscale maatregelen is daarom geboden.

Wijtvliet⁶⁶

59 Zie daaromtrent ook, bijvoorbeeld, Adolph Wagner, *Finanzwissenschaft. Zweiter Theil. Theorie der Besteuerung. Gebührenlehre und allgemeine Steuerlehre* (zweite vielfach veränderte und vermehrte, teilweise umgearbeitete Auflage), C.F. Winter'sche Verlagshandlung, Leipzig, p. 208.

60 Zie ook p. 476-480 van het proefschrift.

61 Zie met name p. 443-480 van het proefschrift.

62 Zie uitgebreid Laurens Wijtvliet, 'Vermogensbelasting: over gif, ongelijkheid en blind geloof in de heilzame werking van belastingen', *WFR* 2014/930 en Laurens W.D. Wijtvliet, 'Too Little, Too Late: The Uneasy Case for a Wealth Tax as a Means to Mitigate Inequality', *42 Intertax* 10 (2014).

63 Zie voor een uitgebreide analyse en onderbouwing p. 335-369 alsmede p. 443-480 van het proefschrift.

64 Zie uitgebreid Laurens Wijtvliet, 'Vermogensbelasting: over gif, ongelijkheid en blind geloof in de heilzame werking van belastingen', *WFR* 2014/930 en Laurens W.D. Wijtvliet, 'Too Little, Too Late: The Uneasy Case for a Wealth Tax as a Means to Mitigate Inequality', *42 Intertax* 10 (2014). Zie ook p. 428-430 van het proefschrift.

65 Zie ook Laurens Wijtvliet, 'Vermogensbelasting: over gif, ongelijkheid en blind geloof in de heilzame werking van belastingen', *WFR* 2014/930 en Laurens W.D. Wijtvliet, 'Too Little, Too Late: The Uneasy Case for a Wealth Tax as a Means to Mitigate Inequality', *42 Intertax* 10 (2014).

66 Dr. L.W.D. (Laurens) Wijtvliet is werkzaam bij de Algemene Rekenkamer. Dit artikel is op persoonlijke titel geschreven. Het geeft niet de opvattingen van de werkgever weer, maar die van de auteur. E-mail: laurenswijtvliet@gmail.com